

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 200 (17).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 27. weebruaril
1925. a. kell 6.50 min.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: põllutööminister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, kohtuminister **R. Gabrel**.

Päewakord:

1. Siseministeeriumile 1925. aasta korraliste kulude eelarwe arwel eelkrediidi awamise seadus — III lugemisel.

2. Kaitseliidu heaks wõetawa maksu seadus — III lugemisel.

3. Wäljaweetawate õlikiwiõlide pealt maksuwõtmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 6.55 min.

Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu poolt juba kindlaks määratud. Enne päewakorra juurde asumist on sekretääril sõna teadaande korras.

1. Teadaandmine Sekretäär **J. terwitustelegrammi kohta Piiskar** (loeb):

„Härra Riigikogu esimehele. 5. weebruari kultuur-omawalitsuse seaduse wastuwõtmise puhul palub 15. weebruaril kokkutulnud Saksa-Balti erakonna asemikkudekogu, kus olid esitatud kõik osakonnad linnadest ja maalt, härra Riigikogu esimeest wastu wõtta asemikkudekogu sügawat rahuldustunnet ja sellest tänuawaldusena ühiselt kordasaadetud kultuurtöö eest Riigikogule teatada. Asemikkudekogu koosoleku juhatajad Harry Koch, Georg Stackelberg“.

2. Siseministeeriumile 1925. aasta korraliste kulude eelarwe arwel eelkrediidi awamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **W. Linnamägi** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu

nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri, §§ 1 ja 2.

Siseministeeriumile 1925. aasta korraliste kulude eelarwe arwel eelkrediidi awamise seadus.

§ 1. Määratakse siseministeeriumile eelkrediiti 1925. a. eelarwe arwel peale selle osa, mis Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule 1925. a. peale esitatud eelarwe kawas ette nähtud 7.500.000 marka weebruari ja märtsi kuude kuludeks.

§ 2. Käesolew seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

Juhataja **J. Tõnisson**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi**: Teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

3. Kaitseliidu heaks wõetawa maksu seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Kornel** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ja § 1.

Kaitseliidu heaks wõetawa maksu seadus.

§ 1. Riigi julgeoleku ja kodanikkude elu ning waranduse kaitseks wõetakse 1925. ja 1926. a. kaitseliidu heaks erakorralist maksu.

Aruandja K. Kornel (loeb):

§ 2. Maksu wõetakse kõigi riigi otsekoheste maksude alusel: 1925. a. 20% — 1924. a. määramise järgi ja 1926. a. 10% — 1925. a. määramise järgi. Juhtumistel, kus tähendatud protsentide alusel väljaarvatud summa vähem kui 200 marka on, määratakse kaitseliidu heaks wõetaw maks kindlaks 200 marga peale.

Märkus. 1925. aastal ei wõeta tulumaksu alusel kaitseliidu heaks maksu neilt, kelle 1924. aasta tulumaks vähem, kui 1000 marka.

A. Jõeäär (sd.): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut § 2 vastu wõtta järgmisel kujul:

„§ 2. Kapitaali kogumiseks asutab Wabariigi Walitsus rahaministeeriumi juures 9-liikmelise komitee seltskondlikkude ja kutseorganisatsioonide esitajatest rahaministri eesistumisel.

Asjasthuwitatud organisatsioonidel, kes komitees ei ole esitatud, on õigus oma koosseisu kohta käiwate otsuste tegemisel saata komitee koosolekule oma esitajaid, kellel nimetatud koosolekul sõnaõigus on.

Komitee otsused, eriti summade jaotuse kohta, wajawad Wabariigi Walitsuse kinnitamist.“

Juhataja J. Tõnisson: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Asun rkl. Jõeäär'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 2 hääletamisele II lugemisel wastuwõetud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 2 vastu wõetud.

Aruandja K. Kornel kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega §§ 3—5.

§ 3. Sissetulnud summad antakse üle kaitseliidu keskjuhatusesele.

§ 4. Eelawansina sissetulewate summade arwel awab riigikassa kaitseliidu keskjuhatusesele krediidi 50 miljoni marga suurus, mis tasutakse sissetulnud summadest.

§ 5. Kaitseliidu keskjuhatus on õigustatud sel teel saadud summasid tarwutama ainult Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud eelarwe põhjal.

Aruandja K. Kornel (loeb):

§ 6. Rahaministril on õigus eeskirju anda maksu sissenõudmise aja ja korra kohta.

A. Jõeäär (sd.): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut § 6 vastu wõtta järgmisel kujul:

„§ 6. Kui wabatahtlikkudest annetustest tarwilikul määral kapitaali kokku ei tule, on Wabariigi Walitsusel õigus puuduwat osa sisse nõuda pankade, kaubandus- ja tööstusettewõtete omanikkudelt; maksu jaotuse üle üksikute ettewõtete omanikkude wahel tuleb ära kuulata kaubandus-tööstuskoja arwamine.“

Juhataja J. Tõnisson: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Et § 2-sele maksustamise iseloom on antud, siis ei saa seda parandust vastu wõtta juba sellepärast, et ta käib vastu neile põhimõtetele, mis seal kindlaks määratud.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Jõeäär'e poolt on ettepanek § 6 järgmiselt vastu wõtta: „§ 6. Kui wabatahtlikkudest annetustest tarwilikul määral kapitaali kokku ei tule, on Wabariigi Walitsusel õigus puuduwat osa sisse nõuda pankade, kaubandus- ja tööstusettewõtete omanikkudelt; maksujaotuse üle üksikute ettewõtete omanikkude wahel tuleb ära kuulata kaubandus-tööstuskoja arwamine.“

§ 2 on ette nähtud, et maks on sundlik; rkl. Jõeäär'e ettepaneku järele on maks wabatahtlik. Rkl. Jõeäär'e ettepanek on wastolus seaduseelnõu eelmiste osadega. Aruandja on ka sellele tähelepanu juhtinud, et rkl. Jõeäär'e ettepanek on wastolus § 2-ga. Sellepärast jääb rkl. Jõeäär'e ettepanek hääletamata, ja hääletamisele tuleb § 6, nagu ta on II lugemisel vastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 6 vastu wõetud.

Aruandja K. Kornel (loeb):

§ 7. Seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 7 vastu wõetud.

Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja K. Kornel: Teen ettepaneku seaduseelnõu vastu võtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud.

4. Wäljawaetate õlikiwi-õlide pealt maksuwõtmise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Ipsberg:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Nagu teie mäletate, võeti 20. juunil 1924. a. vastu seadus

õlikiwiõlide wäljaweo tollimaksudest wabastamise kohta, mis Wabariigi Walitsusele õiguse andis kontsessioonlepingusse sisse võtta tingimust, et õlikiwiõli kontsessiooni kestwuse ajal on waba igasugu wäljaweo tollimaksudest. Need motiivid, mis seekord sundisid Wabariigi Walitsust seda seadust Riigikogule esitama ja millega Riigikogu ühines, on omalajal selle seaduse esitamise juures seletuskirjas pikalt ette toodud ja ka praegu seletuskirjale juurde lisatud. Ma ei hakka neist motiividest pikemalt kõnelema, need on igaühele tuttawad, aga ma juhiks tähelepanu ainult seletuskirja lõpu peale. Nimelt on 20. juuni seadus siiski oma selguse poolest puudulik, on kahtlust tekitanud uute kontsessioonäärde juures, et kas ei ole walitsusel võimalik teiste erimaksude kaudu, nagu aktsiimaksud, kontsessiooni tingimusi niiwõrd raskendada, et kontsessioonääril võimalik ei ole kindlaid kalkulatsioone teha ja seega edukalt oma ülesande täitmisele asuda, see on õlikiwi kasutamisele. Sellest on juba konkreet juhtumisi olnud, kus näiteks üks rühm wäljamaal kontsessiooni nõudis, kuid lõppude-lõpuks sellest kontsessiooni mõttest loobus just selle kartuse pärast. Et meil suurtööstus Eestis suurte maksudega koormatud on, kunni 40% puhaskasust läheb ärimaksudeks ja peale selle on 5%-line maks ette nähtud, kui kontsessioonäär wälja töötab põlewikiwi kui tooresaine ja 10%-line maks siis, kui ta wälja töötab ka õlisid, sellepärast on Wabariigi Walitsus käesolewa seaduseelnõu esitanud. Rahaasjanduse komisjon on selle läbi waadanud ja leidnud, et seaduse asemel, mis vastu võeti

20. juunil 1924. aastal, wõiks teise seaduse wälja anda, milles põhimõte leiduks, et õlikiwiõlid wabad oleksid igasugustest erimaksudest, nagu aktsiisi-, wäljaweo-, tolli, ja muudest sarnastest maksudest, Sellepärast käesolewat seadust läbi arutades leidis rahaasjanduse komisjon, et suurtööstuse edendamiseks õlikiwi kontsessioneerimise alal oleks kasulik ta vastu võtta, ja tegi temas ainult mõned wäiksed redaktsioonilised muudatused.

Mul on au rahaasjanduse komisjoni nimel Riigikogule ette panna käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja J. Tõnisson: Ettepanek on tehtud käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võetud.

5. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — I lugemisel.

Maakomisjoni aruandja **H. Anniko:** Asutawa Kogu poolt wastuwõetud

maaseaduse teostamisel on selgunud, et mõned mõisted küllalt täpset wäljendust ei leidnud, on tekkinud sel puhul mitmed kohtuprotsessid. Ei wõidud ju maaseaduse loomise ajal kõiki neid juhtumisi ette näha, mis seaduse elluwõimisega päewakorraks tekkisid, sellepärast tuli siin selles mõttes niisuguste juhtumiste lahendamist leida. Nüüd on aga mitmed puudused selgunud ning täienduste ja muudatuste tegemine on möödapääsematu. Just käesolew maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus tahab mõnesuguseid arusaamatusi selgitada ja toob siin mõnesugused muudatused ette, mis elule wastawad ja seega mõnesuguseid arwamisi ka lahendada aitawad. Näiteks on maaseadusega riikliku maa-tagawarasse arwatud kõik need maad, mis Balti eraseaduse § 597-as ette nähtud, kusjuures aga maade ümberkirjutamise küsimus täiesti lahtiseks on jäänud. Riigistatud maad olid rentnikkudele wälja renditud ja kannawad weel praegugi endiste omanikkude nime. Mitmesuguste praktiliste küsimuste lahendamiseks on aga tungiwalt tarwilik, et riigi maad riigi nimel kreposteeritaks. Selle järele tuleks ära määrata isik, kes kindlustusasutustes riigi esitajana wõiks wälja astuda.

Siis oleks veel nimetamiswääriline see asjaolu, et selle seadusega tahetakse lahendada ka seda küsimust, nimelt et maaseaduse § 2. põhjal jääwad kõik wõõrandatud warandused endistele pidajatele kasutada, kes selle eest on wastutawad, kui wõõraste asjade ajajad. Nad on kohustatud oma tegewuse üle aruandeid esitama. Aruannete esitamine, nende läbiwaatamine ja kinnitamine on suurte raskustega ühenduses. Tegelikult on nendest nõudmistest loobutud. Sellepärast tahab käesolew seadus võimalust anda põllutööministrile, et see mitte kohustatud ei oleks aruannet nõudma, waid ta wõib seda tarwiduse järele teha. Selle seaduse järele wabastatakse ka wõõrandamisest mitmed warandused ja maad. Nimelt käsitatakse § 3-as punkt 2-es kirikumaade ja koguduse maade wõõrandamise alt wabastamist. Käesolew seadus tahab kogudustele teatud suuruses maad wabastada kirikuteenijate tarwiduseks. Et wabastatava maa suuruse kohta maakommisjonis hääled pooleks läksid, siis esitab komisjon Riigikogule otsustamiseks kaks varianti: esimene variant on rohkem Wabariigi Walitsuse ettepanekuga ühesugune, nimelt, et kogudusele jäetaw maa mitte üle 75 hektaari ei oleks ja kütte korras kunni 25 hektaari metsa. Sealjuures on Wabariigi Walitsuse esimese wariandi pooldajad pidanud arwesse wõtma elust tingitud tarwidusi, et koguduste teenijatel võimalik oleks maad saada, mille läbi koguduseliikme maks kergem oleks. On soovitatud, et Riigikogu enamus Wabariigi Walitsuse ettepanekut toetab.

Teine variant läheb Wabariigi Walitsuse ettepanekust suuremal määral lahku. Selles ei lubata koguduste teenijatele mitte üle 50 hektaari maad anda, peale selle veel kütteks kunni 25 hektaari metsa. Ühtlasi nõudis teine wariant seda, et maa wabastamine wõib sündida ainult väljaspool linna. Kõike kokku wõttes peab tunnistama, et tegelik elu on näidanud, et käesolewas seaduses üleswõetud muudatused ja täiendused hädatarwilikud on ja sellepärast teen maakommisjoni nimel ettepaneku käesolew seadus esimesel lugemisel wastu wõtta.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina tahan kõnealolewa seaduse ühe asja juures peatada ja näidata, et parem oleks, kui siin teataw

muudatus ette wõetaks, wõi et see osa seadusest wälja jääks. Nimelt mõtlen mina § 3-da p. 8 all mõeldud „rüütlimõisa omanikkude päralt olnud maatükke“, see on neid, mis ei kuulu wõõrandamise alla teatawa suuruseni. „Rüütlimõisad ja ehitusplatsid, mille kohta on tõendused, et nende suhtes olid tehtud wõõrandamise lepingud peale 12. juulit 1917. a., kuid enne 25. oktoobrit 1919. a., ja kui lepingu järele omandajad enne 25. oktoobrit 1919. a. nende maatükkide waldamisele on asunud ja praegu tegelikult neid peawad, ning omandatud maatükkide suurus ei ole üle 75 hektaari, siis wabastatakse wõõrandamisest sellest maatükist maad ühes tarwilikkude majapidamise hoone- tega normaal maakoha suuruses, kuid mitte üle 50 hektaari. Wõõrandamisest wabastatud maatükid kantakse nende omandajate nimele kinnistusraamatusse jne.“

Asjalugu seisab selles, et kõigepealt ei ole neid „Landstelle'sid“ wõi maakohti kuigi palju. Ma küsisin praegu härra põllutööministri käest nende arwu. Härra põllutööminister ei teadnud seda kindlasti, arwas aga, et see arw mitte üle mõnekümne ei ulata. Nende üldine arw on minu kuulmise järele 80, aga sellest 80-st tulewad ometi need wälja wõtta, mis mitte suuremad ei ole, kui 75 hektaari ja mis üle 75 hektaari on, nende arw ei ole mitte suur. On väga kahju, et see arw seletuskirjas leida ei ole, maakommisjon oleks pidanud selle arwu siia juurde lisama, siis oleks pilt ülenäitlik. Mina jään ootama, et härra põllutööminister selle arwu ehk meile siin teatab.

Kui meie neid maatükkisid vaatame, ütleme neid on 20 wõi 30, siis leiame, et igal kohal on oma majapidamine. See majapidamine on niisugune, et ta senni mitte riiklikku abi pole nõudnud, ta kannab ise ennast, peab ise ennast ülewal ja maksab suuremat maksu riigikassasse, kui siis saada wõib, kui ta ära lõhutakse. See on üks külg. Teine külg on see, kui need majapidamised on 150 hektaari suured ja 100 hektaari sealt ära wõetakse, siis tähendab see selle majapidamise äralõhkumist. See pidaja peab oma raudwara wõi inwentaari wähen dama — majapidamise hooned, mis ta omale on ehitanud, jääwad nüüd liiga suureks, nii et ta neid täiesti ära kasutada ei saa, ta ei suuda neid ka enam korras hoida, ja peale selle tulewad 100 hektaari peale

juhtumisel, kui maa on 150 hektaari suur, uued majapidamise hooned ehitada, kuna ometi terve selle üksuse kohta juba hooned olemas on. See tähendaks rahwamajandusele teatawat kahju, ja kasu minu arwates ei saa siit mitte keegi, mitte seegi perekondade arw ei leiaks asunikudena selle maa peal elamis- ja töowõimalust, kes praegu nende suuremate kohtade peal elamas on, sest sennine suurmajapidamiste tükeldamine on näidanud, et asunikude perekondi waevalt sellel samal arwul nende maade peale asetada saab, kui seal enne töölisi elas.

Edasi tuleb silmas pidada, et need „Landstelled“ ehk eraldatud maatükid pärisnõisatest olid niisugused, mis mõisahärradel enestel ei olnud tululikum pidada; need olid waesemad, liiwased ja wesisemad maad. Kui need maad nüüd uuesti tükeldamisele tulewad, siis wõtab praegune pidaja wõi omanik jällegi parema maa omale, sest mina arwan, et walimise wõimalus peab temale jääma, nii et wiletsamad serwad jääwad järele, nõnda et ka asunikud sealt head maad saada ei wõi. Sellest seisukohast wälja minnes ei leia mina mingisugust põhjust, et need mõnikümmed, 20—30 majapidamist lõhkumisele peawad minema. Mina ei saa aru, missugune kasu Eesti riigil wõi Eesti rahwal sellest on, kui need majapidamised ära lõhutakse ja majapidamise hooned segi paisatakse ja lihtsalt häwinemisele määratakse ainult selle põhimõtte läbiwiimiseks, et maapidamise üksused ei tohi suuremad olla kui 50 hektaari.

Edasi on siin weel üks päris iseäralik põhimõte läbi wiidud. Kui maatükk 75 hektaari suur, siis jääb ta selleks, on aga ta juhuslikult 76 hektaari suur, siis wõetakse 26 hektaari ära. Missuguse targa loogikaga on see põhjendatud? (J. Wain, sd.: Põllumajanduse huwid!) See on wäga hea, et minu parteisõber põllumajanduse huwisid meelde tuletab. (J. Wain, sd.: Ühest tiinust ei saa kohta, 26-st tiinust saab.) See näitabki selle loogika nõrkust. Kui meil põllumajanduse huwidest räägitakse, siis seisab see huwi teise lehekülje peal. Meie ruttame wäga sellega, meie ei ole weel enestele selgeks suutnud teha neid tagajärgi, et normaalalud, asunikude kohad, nagu neid siin asutatud on, et need tõepoolest põlluma-

anduslikult kasulikud oleksid. Teaduslik uurimine sel alal on teisele otsusele tulnud. Mina juhiksin austatud Riigikogu liigete tähepanu ühe uuema teadusliku uurimise peale, mis minewal aastal Austria riigi presidendi dr. Mihail Hainisch'i sulest ilmus. Selle raamatu nimi on „Die Landflucht“. Selles raamatus juurdleb dr. Hainisch seda küsimust, miks inimesed maalt ära põgenewad, tema on wäga rikast uurimismaterjaali tarwitandud, ta on ise Austrias ühe suurema maakoha pidaja ja on sellepärast mitte ainult teelikult asjatundja, waid ka põhjalik sellekohase kirjanduse tundja. Keda see huwitab, wõib seda Hainisch'i raamatust leida. Hainisch tuleb otsusele, et maalt ei põgene mitte ükski töölised, waid palju rohkem põgenewad sealt kohtadepidajad ja nende perekonnad. Tema näitab ajalooliselt, teeb täpselt selgeks, kuidas kohad on ühe käest teiste kätte läinud, ja endised kohapidajad on kohad maha jätnud ja ära läinud. Hainisch tuleb sellele seisukohale, et talukohad, nagu nad Austrias on, ja need on umbes niisama suured, kui meil, mõnikord küll suuremad, et need kapitalistliku tasuwuse mõttes elujõulised ei ole. Hainisch toob rohkesti arwusid selles mõttes ja näitab, et need wäikesed kohad, mis sealse kliima ja maapinna wiljakuse juures igatahes suuremad ja tulukamad peaksid olema, kui meil halwa kliima juures, et need wäikesed kohad elujõulised ei ole, ja nimelt sellepärast, et töö ennast siin mitte ära ei tasu, põgenewad töölised ja ka talupidajad maalt ära. Hainisch paneb ühe plaani ette, mis senni kuskil teostatud ei ole: ta plaan seisab selles, et riik peaks elutarwitused monopoliseerima, ja peaks tarbeainete hinda kõrgendama, ja selle kõrgendatud hinna waral wõiks neid wäikeseid majapidamisi elus hoida. Hainisch ei kõnele mitte sellest, et neid majapidamisi ära kaotada wõi suuremateks ümber muuta, waid tema otsib abinõusid, kuidas neid elujõulisteks teha, et omanikud seal wõiksid elada. Hainisch'i üks waade sellejuures on see, et ühtlasi sellega, kui walitsus wõi riik saadusi monopoliseeriks ja nende hinda tõstaks, et siis riigil wõi riigivalitsusel õigus oleks ka tööliste palka tõsta, ära määrata, nii et töölised wäikse palga pärast maalt ära ei tarwitseks põgeneda, ja et ka teiste tööliste elamis- ja palgatingimused niisugusteks muutuksid, et nad seal elada wõik-

sid. Hainisch'i seisukoht lõpulikult on, et need kohad on ainult kui töötegemise kohad tähtsad, et inimesed seal tööd teevad ja oma tööst ära elada võivad, aga kui kapitalistlikud majapidamised ei ole nad mitte elujõulised.

Meil oleks juba aeg olnud sellesuguseid katseid tegema hakata. Ma ei ütle, et see aeg väga pikk oleks olnud, viis aastat ei ole iseenesest pikk aeg, aga neid katseid ei ole veel tehtud, ei ole ka talunikkude või asunikkude eneste poolt selles suunas mingisuguseid katseid tehtud. Teistes maades on sellekohaseid katseid tehtud, ja on katsete varal kindlaks tehtud, et väiksete kohtade juures maaharimine rohkem tööjõudu tarvitab, see tähendab ühe maaüksuse peale, see on ühe hektaari harimisel kulub väikse koha juures rohkem jõudu ära, kui suurema koha juures, ja lõpulikult kujuneb siis asi nõnda, et iga puud wilja, mis väikse koha pealt saadakse, tuleb kohapidajale kallim maksma, kui ta suurema koha pidajale maksma tuleb. Seda rääkisin ma ainult oma parteisõbrale Wain'ile, kes arwab, et nende kohtade väiksekste gemine põllumajanduse tululikkuse suunas sünnib. Asjalugu on aga hoopis wastupidine, ja sellest rahwamajanduslikust seisukohast waadates ei ole nende kohtade killustamine kuidagi põhjendatud. Liicati peab seda meeles pidama, et meil seda sugugi tarwis ei ole, sest need 20—30 inimest, kelle käes need kohad on, need ei võta kuidagi viisi meie riiklikus, poliitilises ega ka majanduslikus olekus niisugust seisukohta, nagu endised suurmaomanikud, kelle võimu vähendamine või kitsendamine poliitiliselt tarvilik oli. Siin ei tule see sugugi küsimuse alla, ja sellepärast arwan mina, ja ma mõtlen il lugemisel konkreetse ettepaneku teha, et need majapidamised igatahes selles ulatuses wõõrandamise alt wälja jääksid, selles suures, nagu nad praegu tegelikult on. (O. Köster, as.: Kas see on rühma seisukoht?) Ei ole, see on minu isiklik seisukoht.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna härra põllutöoministril.

Põllutöominister **A. Kerem**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Martna poolt tõsteti mõned küsimused üles, mis puudutasid käesolewa seaduse § 3 p. p. 1 ja 8, et kui suure majapida-

miste arwuga siin tegemist on. Selgituseks võiksin ma siin järgmised arwud ette tuua: § 3 p. 1 alla käib 52 majapidamist, nendest on umbes 5 üle 75 tiinu suured. See on krepostiraamatu järele, aga sagedasti neid majapidamisi ei peeta nii, nagu nad sisse on kantud, ja nii võib olla, et tegeliku kasutamise järele on arw teine. Sama paragrahwi punkt 8-da alla käib aga märksa suurem arw majapidamisi. Siin on kreposteerimata müügilepinguid, mis sõlmitud: kunni 12. juulini 1917. a. — 414, — 15.000-tiinulise maaalaga. 12. juulist 1917. a. kunni 27. detsembrini 1918. a. — 246 lepingut 25.495-tiinulise maa-ala suurusega ja 27. detsembrini 1918. a. kunni 25. oktoobrini 1919. a. — 153 lepingut 13.918-tiinulise maa-alaga. (M. Martna, sd.: Aga kuipalju on nende hulgas üksusi, mis üle 70 hektaari suured?) Seda ma kahjuks praegu öelda ei saa.

O. Gustawson (is.): Käesolewat seaduseelnõu võiks öieti nimetada waluraha seaduseks. (W. Linnamägi, krst.: Teil on see üks luuwalu päew.) Seda on ta rohkem kristlastele kui meile. — Sellega tahetakse lõpuks ometi heaks teha seda, mis meie endistele mõisaomanikkudele ja härradele kristlastele maaseadusega ülekohut tehtud. Ei saa öelda, et käesolew moment eriti õnnelik oleks reparatsioonideks nii suure ulatuses. Meil on tänawu aasta teatawasti riigi eelarwes kui ka midu väga suuri kärpimisi ette wõetud... (W. Linnamägi, krst.: Kõwasti on ka suurendatud!) seda põhjendades riigi rahalise kitsikusega. Nüüd aga tahetakse läbi wiia üks operatsioon, mille maksamineku kohta meile Wabariigi Walitsuse kui ka maakommissjoni seletuskirjas wastus wõlgu on jäetud. Ei ühest ega teisest ei leia teie sõnagi selle kohta, kuipalju riigile see lõbu maksma läheb. Et aga siin tegemist on mitte ainult kümnete waid sadade miljonitega, see on isegi pealiskaudsel lehitsemisel selge. Minu meelest peaks olema piinlik tulla sarnaste suurte nõudmistega, ilma et tarwilikuks loetakse isegi andmeid esitada. Täna kuulsime alles põllutöoministri käest, palju neid kohti on, mis § 3-da p. 1 põhjal kawatsetakse tagasi anda. Ses suhtes on meil vähemalt nüüd umbkaudnegi arw teada. Mis aga puutub kirikutele antawaisse maisse, siis ei

tea meie siin sedagi. Minu arwates ei ole isegi härradele kristlastele selge, palju õieti üldsummas kawatsetakse kogudustele tagasi anda maad ja metsa. 25 tiinu metsa iga kiriku kohta, see on õige suur suutäis, kui arwestada 100.000 marka tiin. Peaks ometi niiwõrd wiisakas oldama ja öeldama, kuipalju ja millistele kogudustele nimelt metsa tagasi tahetakse anda. (Wahelhüüe.) Ma arwan, siin ei ole jutt üksikust isikust, waid kogu rahwast. Riigil ja rahwal on kirikumetsade peale sama suur õigus kui kristlastel. Teisest küljest teawad härrad kristlased väga hästi, kui suur on registreerunud kogudusliigete arw. Härra Luur oli see, kes eriti kurtis, et naroowatagusel maa-alal ja Wirumaal nende arw armetult wäike olla. (J. Luur, krst.: Kes seda rääkis?) Härra Luur, Narwast pärit. (J. Luur, krst.: Unes nägite seda, Teie näete lahliste silmadega und.) Pühakiri ütleb, et Niineves oli palju neid, kes ei saanud wahet teha parema ja pahema käe wahel — ega teie ometi nende hulka ei kuulu. (J. Luur, krst.: See on Teil Narwa sõidust...) Kui sellest segimineku põhjust otsida, et Narwas elatakse, siis pean Teile küll alla wanduma, sest iga inimene tunneb ennast kõige paremini.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun wastamisi mitte haawawaid ütelsi tarwitada.

O. Gustawson (is.): Ühe sõnaga, enne kui tahetakse kogudustele metsa tagasi anda, peab vähemalt umbkaudugi teada olema, mitusarnastsaawat kogudust on ja kuipalju igale neist metsa anda kawatsetakse. Nõnda aga suuri metsatükke hoopis umbropsu ära lubada, on liig kerge meelne.

Samuti kui teie wõtate käesolewa seaduse § 3. punkt 3, siis ei ole siingi mingit selgust ega ülewaadet selle kohta, palju neid maakohiti on, mis endistele mõisaomanikkudele kawatsetakse päriks anda. Edasi, wõtke p. 4. — siingi puudub seletuskirjas loetus, kuipalju on tagasiantawaid ettewõtteid. Sama mak-sab punkt 5-da kohta — ehitusplatsid alewites ja linnades. Tekib küsimus, kuidas tahetakse kõike seda korraldada. On kerge öelda — need ja need ehitus-platsid antakse tagasi, aga sootuks teine ja väga raske küsimus on ometi, kuidas

siis alewite elamis- ja edenemiswõimalustega edaspidi jääb. Seal on maaküsimus tänapäew väga teraw, ja kui nüüd kruntide küsimus tahetakse jätta alewi ja endiste mõisaomanikkude omawahelise waba kokkuleppe asjaks, siis on alewitel hing lihtsalt kinni.

Alewite saatusega nõnda spekuleerida,.... (Wahelhüüe paremalt poolt: Neil on terwed mõisad käes!) ...see on täiesti lubamata.

Wõtke edasi suwilad. Siingi ei ainukestki arwu. Siis edasi raielandid, — nende juures peatun ma pärast pikemalt. Sama palju on p. 8. Rkl. Martna leidis, et selle punkti põhjal 40 maaüksust tahetawat tagasi anda. Seda õiendas härra põllutööminister. See arw on igatahes kaugelt suurem — üle 500 wõi isegi 700. (Põllutööminister A. Kerem: 800. — M. Martna, sd.: Need tuleksid maha tõmmata, sest need on wäikesed!) Mul on nende suuruse kohta olemas arwud, mis näitawad, et need mitte kõik wäikesed kohad ei ole. Mõnes üksikus wallas tõuseb sarnaste „tülikohtade“ arw väga kõrgele. Näiteks on Uulu-Surjus 49 kohta, mis kas osalt wõi tükatati teistele maha müüdüd. Need kõik ei kuuluks tagasiandmisele, waid ainult need, kus uued omanikud maa waldamisele on asunud. Siingi on sarnaseid, mis juba läinud uute omanikkude waldamisele ja mille kohta järelikult maksaks käesolewa paragrahwi p. 8.

Minu meelest on siin tegemist ülekohtu süwendamisega. Teatawasti seati mõisamaade kontrolli alla wõtmise määruste lähemates juhtnöörides, nimelt nende määruste § 4-da kohta käiwas punkt 2-ses üles. põhimõte: „kõik lepingud ja tehingud, mis okupatsiooni ajal üksikute maatükkide wõi nende osade kohta on tehtud, tühistatakse“. See oli selge seisukoht. Anti õigus isegi kohtuotsuse põhjal teatud lahutatud osa kohta küsimus kohtus uuesti üles wõtta. Järelikult oleksid pidanud ilma pikema jututa igasugused tehted ja tehingud rendi wõi müügi näol tähendatud punkti põhjal otsekohe õiendatama niiviisi, et need kohad wõi maatükid nende endistele waldajatele tagasi oleksid antud. Imelikul kombel tegid aga walitsuse kommissarid takistusi asja lahendamiseks sel teel. Mul oli juba juhus kord waremalt tähendada, kuidas lugupeetud rkl. Jürman, tolleaeagne

kommissar Pärnumaal, Seli wallas, näiteks mitme koha peale oma „veto“ pani, neid kohti endistele waldajatele kohaliku kontrollkommissjoni otsuse põhjal mitte tagasi anda lubades. Seesuguse talituswiisi tagajärg oli, et tekkisid kohtuprotsessid, mis osalt weel praegugi edasi kestawad. Inimesed ei saa ega saa ja-lule seada õigusi, mis nende kohta § 4-da punkt 2-ses ometi kindlal sõnal tunnustatud. See on asja üks külg. Aga teise küljega on lugu sama täbar. Neist lepinguist on nimelt õige mitmed ilmselt fiktiivsed. Nii tõendab näiteks Uulu-Surju wallawalitsus ametlikus kirjas, et walitsusel olewate andmete põhjal mõnedki müügilepingud on sõlmitud tagantjäre. Osa neist lepingutest on sõlmitud kodusel kombel, see tähendab, nende kohta ei ole ühtki kirjalikku dokumenti olemas. Uulu-Surju wallawalitsusele waremalt esitatud nimestikus müüdüd kohtade kohta puudub mõnegi seesuguse koha nimetus, mille kohta mõisaomanik ütleb, nagu oleks ta 1918. a. ära müüdüd. Wallawalitsus tõendab, et asi lihtsalt nõnda toimetatud: wäärtaawatud mehed kutsutud 1921. a. lõpul mõisa kokku ja siis alganud kohtade müügilepingute sõlmimine daatumiga tagant järgi — 1918., sel ja sel kuupäewal. Sarnased tehingud langewad ära siis, kui üles seatakse tingimus — uus omanik peab olema asunud koha waldamisele. Aga nagu öeldud, on terwe rida kohti, mis okupatsiooni ajal endistelt põlistelt waldajatelt wõetud, ja uutele omanikkudele üle antud. Järelikult peawad nüüd endised waldajad omad kohad kaotama. See oleks ülekohtus.

Ma rõhutan weel kord: maakommisjon oleks pidanud lihtsalt lugupidamisest Riigikogu wastu vähemalt selle eest hoolitsema, et kõigi üksikute wabaksantawate kategooriate kohta seletuskirjas oleks antud arwustik, — palju neid on ja kuipalju nad riigile maksma lähewad. Sellest ei leia meie aga seletuskirjas midagi. (W a h e l h ü ü e.) Imelik, et maakommisjon sellest „Seitse Moosest“ on teinud. Ma arwan, et need Riigikogu liikmed, kes komisjoni ei kuulu, selle küsimuse wastu samuti huwitust tunnewad /seda-wõrd, et nad umbropsu küsimust otsustama hakata ei taha. Ma paluksin aruandjat, et ta vähemalt suusõnal tutvustaks Riigikogu nende andmetega, mis komisjonis käsitamisel olid.

Edasi puudub ülesseatud põhimõtteis

õiglus. Nii on üles seatud muuseas § 3. punkt 3. põhimõte: antakse tagasi endisele maaomanikule wõi tema lastele maakohad, mis temalt wõõrandatud maa-dest maaseaduse § 15. p. a mõtte kohaselt kasutamiseks on antud, ühes sellel maa-kohal asuwa metsa, wiljapuude ja uuele majapidamiseks tarwilikkude hoonetega. Ükski inimene, istugu ta paremal tiival wõi keskel, ei saa tulla ja öelda, et see oleks õige põhimõte tagasiandmise alusena. Meie kõik ometi mäletame, missuguste põhimõtete järgi on käidud endistele mõisaomanikkudele maa-andmisel kohtadel. Üks wallanõukogu, kus armulik oldi endiste parunite wastu, määras neile kunni 2 normaaltalu, aga mõni teine ei andnud neile jalatäitki maad. Ja nüüd tullakse ning öeldakse: see, mis kord tehtud, olgu see ülekohtune wõi mitte, tuleb wõtta heakstegemise aluseks. Just kui pühakirjas: kellel on, sellele antakse maale manu weel majad ja metsad ning wiljapuuaiad — igaweseks omanduseks. Aga kes ilma, see ilma. Aga mis õigluse põhimõte see siis õieti on, kui ühele antakse omanduseks 75 tiinu, teine aga mitte midagi ei saa paljalt sel põhjusel, et ta kord juba maast ilma jäänud. Kui tahetakse heaks teha ülekohtu, mida meie kui sarnast ei tunnusta, mida aga parem tiib ja keskkohat arwab sündinud olewat, siis peaks siin ühtlasem mõõdupuu ja õiglasem alus leitama. Praegune alus on wildak ja ülekohtune. (M. L a a r m a n, põl.: Seal oli pahem tiib keskkohaga koos.) Ma arwan, et Teiegi aru peaksite saama, kelle seisukohad käesolewas küsimuses kokku langewad. (M. L a a r m a n, põl.: Arwan, Teil on see segi läinud!) Üksikuid teiste seast wälja noppida otstarbel, et endistele mõisnikkudele ja nende lastele wastu tulla, see on kõike muud kui õiglane.

Sellepärast arwan mina — kui endistele mõisaomanikkudele ja nende lastele wastu tulla tahetakse, siis katsutagu leida mingisugune ühtlane ja parem alus. Selleks kohustab teid teie oma seisukoht. Meie positsioon on selge: midagi ei tule tagasi anda.

Kõige imelikum on aga § 3. p. 7. Selle kohta peab küll ütleva piibli sõnadega: „Imelikud on Issanda teed“ — ja meie põllutöoministeriumi omad. Punkt 7 kõneleb sellest, et antakse wabaks Põhja- ja Lõuna-Eestis 1919. aasta ja Petseri-

maa ja narooatagustel maa-aladel 1922. a. raielank, kui waremalt metsa ülenormi raiutud ei ole.“ Teiste sõnadega — tahetakse tagantjärgi seaduslikuks teha seda, mis omal ajal on sündinud ilma kindla seadusliku aluseta. Wabariigi Walitsuse 1920. a. 7. juuli otsuse põhjal anti endistele mõisnikkudele wabaks 1919. a. raielank. Tolleaegsete andmete järgi tegi see wälja 3.320 tiinu metsa. „Riigi Teatajas“ seda määrust ei awaldatud. Wõib sellepärast põhjendatult kahelda, kas see määrus seaduslik oli wõi mitte. Waatamata sellele, et alus juriidiliselt küsitaw, asuti selle määruse põhjal 1919. aasta raielanke mõisnikkudele wabaks andma. Alles siis, kui Riigikogu eelarwe-komisjon 1920. aastal asja peale tähelpanu juhtis, pandi raielankide wäljaandmine seisma. Selleks ajaks oli jõutud wälja anda 2670 tiinu metsa, kuna wälja andmata oli weel 650 tiinu. Need 650 tiinu tahetaksegi nüüd tagantjärgi wälja anda, ja sellele lisaks weel Petserimaa ning Narooataguse maade 1922. a. raielank. Endist wigast alust tahetakse tagantjärgi koositada ja lõige lõpuni lõigata. Põhjuseks tolleaegsele ja praegusele wabaksandmisele oli ühelt poolt see, et mõisnikud olla oma metsi hästi hoidnud ja teiseks — nad olla maksnud metsawahtide palgad 1920. a. 1. maini. Need olid wabaksandmise kaks kandwamat walaskala, eriti see esimene. Tol ajal oli see, wõib olla, weel wähegi arusaadaw. Siis puudus ehk täpne ülewade metsade seisukorra kohta. Aga kui põllutöoministerium samal põhjusel tahab neid raielanke wabaks anda tänapäew, siis ei tea ma tõesti, kuidas sarnast katset nimetada.

Põllutöoministeriumi eelarwe-komisjonis esines metsakorralduse osakonna juhataja härra Schabak ses suhtes wäga huwitawate andmetega. Selgus, et need eeskujulikult ja hiilgawalt peetuks kiidetud mõisnikkude metsad on suuremalt osalt kaput, selles mõttes kaput, et nad aastate jooksul on läbi raiutud nõndanimetatud walik-raiesüsteemi alusel. Walik-raiesüsteem seisab teatawasti selles, et kõige paremad puud metsast wälja nopitakse, nii et järgi jääb wähewäärtuslik mass. Pealt waadates on mets ilus, aga lähete seda metsa puhasraie alusel maha lõikama, siis näete, et wäljaand seal äärmiselt wäike. Härra Schabak'i tõenduste järgi peab normaalselt ühe

metsa tiinu pealt saama kunni 40 kantsülda puumassi. Meil saadakse aga läbistikku 23 kantsülda. Siinjuures ei tohi pealegi unustada, et endistest kroonumetsadest tänapäewgi saadakse kunni 40 kantsülda puumassi. Teiste sõnadega, endine kroonu mets oma plussiga on aidanud seda endiste mõisametsade suurt miinust kahandada. Mis see meile ütleb? Aga seda, et endisi mõisametsi on korratult hoitud, et need metsad on läbi raiutud, et need metsad on ära häwitatud. (W. Linnamägi, krst.: Mitte igalpool!) Jah — wälja arwatud mõned üksikud kohad. Üks parematest metsadest, Mõtsu mets Läänemaal, on raiumisel andnud tiinu pealt kõigest 10—12 kantsülda puumassi, see on $3\frac{1}{2}$ korda wähem kui harilik norm. Ma arwan, et ükski inimene ei tule sarnasel julitumisel seletama, et metsa on eeskujulikult peetud. Tõsiasiad tõendawad wastupidist. (J. Holberg, põl. hüüab midagi wähele.) On ainult mõned üksikud metsad, mis wäljawõttena eralduwad. Aga erand waid kinnitab üldreeglit.

Tolleaegne metsade peawalitsuse juhataja pidi wähemalt umbkaudugi teadma, missugune mõisametsade tõelik seisukord oli. Ja kui selle peale waatamata üle 3000 tiinu kõige paremat metsa eeskujuliku metsamajanduse eest tasuks wabaks anti, siis pidid selleks kõrwalised põhjused mõõduandwad olema.

Ei lepitud pealegi sellega, et wõtta aluseks harilik raiering, waid kalkuleeriti wäljaandmisel „walukannatajate mõisnikkude“ huwides kaugelt madalama raieringi alusel. Meil loetakse praegu raieringiks okaspuule läbistikku 100 ja lehtpuule 60 aastat. Mõisnikkudele metsa wäljaandmisel wõeti aga raieringiks — okaspuudele ainult 60 ja lehtpuudele 30 aastat, neis kohtades aga, kus wõimatu wahet teha noore ja wana metsa wahel, isegi 20—40 aastat. See sündis muidugi ainult selleks, et wabaksantawat metsapinda märksa suurendada. Tolleaegsel metsade peawalitsusel pidi wäga hästi teada olema metsade weneaegne loomulik raiering. Ja kui siiski aluseks wõeti okaspuude raieringiks ainult 60 aastat ja lehtpuude omaks 30, — siis ainult selleks, et sellegi kaudu endistele mõisnikkudele kätte mängida.

Aga need härrad ei leppinudki weel sellega, et sel teel kahekordsed normid wabaks said, waid nad tulid ja pakkusid

iseendile awitawat kätt ka teisel teel. On nimelt selgunud, et mitmes metskonnas metsapinda kunstlikult suuremaks on tehtud. On kaardile üles märgitud metsadena maa-alad, kus ühegi inimese silm ei ole kunagi metsa näinud. Lagendikud ja rabad on kantud kaardile täie metsa nime all. Teadagi — mida suurem metsa üldine pindala, seda suurem wabaksantaw raielank. Need asjad on osalt praegugi järjega kohtus. 1922. a. eelarwe-komisjoni koosolekul teati awalikult kõnelda, et mõned endised omanikud on isegi erimaksu maksnud metsahindajatele iga plaanile kunstlikult juurdetehud tiinu eest. Loomulik, et ametnik siis katsus neid tiine juurde teha, nii palju kui aga jaksas, sest see oli kena teenistus. Ma ei ütle, et seda igalpool tehti. Härrad metsaülemad aga, kelle silmad rohkem kukla taha kui ette waatawad, leidsid, et seda kõike weelgi wähe on, ja andsid omalt poolt weel lisa, nii näiteks Pärnumaa metsaülem Aun Tõstamaa endisele omanikule. Ka see asi on praegu järjega kohtus.

Kõike kokku wõttes peaks ütlema: asi on selge. Muinasjutul endiste mõisametade hiilgusest on lõpp. Jääb üle teine põhjus — metsawahtide palgad. Aga anda metsawahtide palkamiseks $3\frac{1}{2}$ tuhat tiinu metsa, seda oli liig palju. Läänud aastal arwati erakordse raielangi alghinnaks 70 tuhat marka. Et iga metsaülem igas maakonnas endisele mõisnikule wabaks andis selle kõige parema tüki, mis seal üldse leida oli, see on iseenesest selge. (J. Holberg, põl.: Teie ise rääkisite natukese aja eest, et kantsüld maksab 10.000.—) Tähendab metsawahtide palgad 1919. a. eest läheksid riigile maksma 232.400.000 marka, arwates tiin a 70.000 marka.

Mitte tagantjärgi seadustada seda, mis waremalt sündinud wääril alusel, waid wastuoks: tuleks wastufusele wõtta need, kes on julenud sarnase operatsiooniga riigile mitmedkümned miljonid kahju teha. See oleks ainuõige tee. Mis nüüd puutub naroowataguste maade ja Petseri maa metsadesse, siis on Riigikogus ja ajakirjanduses sellest kümned korrad juttu olnud, ja kõik teawad, et neis paigus kõike muud on tehtud, ainult mitte metsi hoitud. Mis seal kõigi nende aastate jooksul, kus need maad maa ja taewa wahel rippusid, sündinud, on olnud kõige hullem metsade laastamine. Kui

nüüd tahetakse endistele omanikkudele sellest laastatud metsast weelgi lisa anda, siis on see lihtsalt liig. (J. Holberg, põl.: Petserimaal ei olegi metsa. Seal triike ei saa ühtjalatäitki metsa.) Kui ei ole ega saa, siis ei maksa ju ometi midagi wabaks andma hakata. Kõiki loetletud asjaolusid kokku wõttes wõib konstateerida, et Wabariigi Walitsusel sedast esitades, ja maakomisjonil seda arutades, ei olnud nähtawasti endalgi selge selle seaduse ulatus ses mõttes, palju see riigile maksma läheb.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Wahepeal on nüüd põllutöministeeriumi kõrgemad ametnikud wälja arwanud, kuipalju neid kohti nende 800 seas on, mis meil siin ette loeti ja mida härra Gustawson siin ka toonitas, punkt 1-se juures on meil 5 tükki ja punkt 8-da juures 53, mis üle 75 hektaari suured on.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Luur'il.

J. Luur (krst.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Faktiliseks märkuseks sõna wõttes pean ma tähendama, et minul kunagi rkl. härra Gustawson'iga juttu pole olnud Narwa koguduste koosseisust ja koguduste liikmete arwust. Meie waated lähewad selles küsimuses niiwõrd lahku, et meil päris asjata oleks sellest rääkida. Kui aga nüüd rääkida Narwa koguduste koosseisust, siis wõiksin ma tähendada, et Narwa kogudustes nii mõnigi pahempoolne inimene on, kes wäga ausasti ja wäga wiisakalt iga aasta kõik oma koguduseliikme maksud ära maksab ja kõik koguduseliikme kohustused korralikult kannab.

Juhataja **J. Tõnisson**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Inimese mälu wõib teinekord petlik olla. Minu mälu aga ei petnud mind seekord tõesti mitte, härra Luur, kui ma tõendasin, et Teie olete kõnelenud üksikute koguduste liigete wahesest arwust. Teie ütlesite üldkomisjoni wastawas alamkomisjonis usutunnistusliikkude ühingute ja nende liitude

seaduse arutamise puhul, ja nimelt tol korral, kui Teie tegite oma parandusettepaneku ühingu likwideerimist tingiwa liigete arwu alammäära väiksema määrata, tol puhul ütlesite Teie, et mitmes praeguses koguduses liigete arw äärmiselt väike olla. Seda wõib tõendada alamkommisjoni liige Juhkam.

W. Grigorjew (wn.): Господа народные депутаты. Я взял слово для того, чтобы сказать в защиту тех приходов, которые совершенно несправедливо хотят обделить землю. Чтобы эта несправедливость была отчетливее ясна для всех, я должен указать на аграрный закон и те изменения, которые намерены провести. По аграрному закону 1919. года все церковные земли были отобраны. Хорошо это было сделано или не хорошо, я этого вопроса не буду касаться, только одно скажу, что этот закон коснулся для всех одинаково равно; никому и никаких привилегии дано не было. Прошло с того времени целых пять лет и вот начинается по всему аграрному фронту частичное отступление, но по разным кривым линиям, с определенным расчетом в пользу одних приходов и в ущерб других, причем пострадавшими (обделенными) окажутся только православные эстонские приходы. Повторяю, эстонские православные приходы, ибо русских приходов, насколько мне известно, эта реформа не касается. У русских приходов церковных имений не было, а есть только незначительные клочки земель и то у самых церквей. Вся несправедливость заключается в том, что намерены вернуть земли только тем приходам, у которых земли находились от церквей не далее двух километров. Как раз только эстонские православные приходы и имели свои земли отдельно от церквей, несравненно дальше чем на два километра. Причиной к этому выставляется то, что дальние участки земли не могут собственными силами культурно обрабатываться; с этим мотивом согласиться, конечно, можно, но зато, вместо полей, надо дать другие угодия — лес, покос. Для такого хозяйства разстояние не играет роли. Против такого, справедливого и целесообразного наделения землею приходов возразить ничего нельзя и никто в аграрной комиссии серьезно не возражал, но тем не менее, оказались представители фракций, которые голосовали против такого порядка. Господа депутаты, ведь это явная несправедливость и неравенство. Основной закон и на словах говорит о равенстве всех ре-

лигии, а на деле стараются делать совершенно другое. Мы, русские депутаты, настаиваем на том, что если решили давать землю приходам, то необходимо дать всем поровну в виде тех или других угодий, это все равно.

J. Wain (sd.): Wäga lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Sõna wõttes ei mõelnud mina mitte käsitada seadust terwes ulatuses, kuna seisukohad ta kohta juba awaldati. Peatan peasjalikult ainult üksikute asjade juures. Rkl. Martna tõi siin ette mõtted, millega ta arwas põhjendada wõivat, et landstelle, kui ta endises suuruses alles jäetakse, rohkem wõiks aineid walmistada, kui siis, kui ta väikemajapidamisteks tükeldatakse. Jutt ei tarwitse mitte olla ainult 76-tiinulistest landstelledest, üksikud on sellest palju ja palju suuremad. Tahaksin tähendada, et suurtööstuse ja suurmajapidamise wahel analoogiliste joonte tõmbamine ei ole poolestki mitte uus asi, waid wana ja isegi, wõib olla, teatud määral wananenud. On teada, et sotsialistid on alati toonitanud, ja õigusega toonitanud seda, et koduse töö asemele töökojad tekiwad, töökodade asemele tehased ja tehased koosnewad sündikaatideks, ja et töökoda koduse töö, sündikaadid neist väljaspool seiswad tehased ära lämmatawad. (W. Linna mägi, krst.: See ei ole õige!) See sama analoogiline joon tahetakse tõmmata ka suurmajapidamise kohta, kuid tehakse seda enam teoreetiliselt, sellepärast, et üksikuid juhtumisi oleks kergem otsustada teatud shablooni järele. Kui aga maapidamisi waadata, siis ei arene nad kahjuks nii. Ma ütlen otsekohe kahjuks, sest muidugi oleks igaühele selge, et kasulikum oleks töötada ja produkte walmistada suur- kui väikemajapidamistel. Kui on suurmajapidamistel kaitsjaid, siis pean tunnustama, et need kaitsjad peasjalikult kõik meist lõuna pool elawad. Nad wõiwad suurmajapidamist kaitsta kaunis hea eduga seal, kus on tegemist teramajandustega. Teramajandus saab siiski suurtööstusena wõrdlemisi kaugele areneda. Tema juures saab wõtta wäga palju masinaid tööle ja natukenehaawal wälja tõrjuda loomade ja inimeste tööjõudu. Sellega on siis loomulik asi, et kui maa, mis teatud majapidamise kasutada on, suurem on, siis need masinad end paremini

renteerivad ja ka saadused odavamad olla wõiwad. Meie wõiksime isegi wõtta wõrdlemisi labase näite, et kui üks tööline wõib wälja sõita 3 äkkega, 3 hobusega, selle asemel et kui kolmest poolnormaal talust kolm töölist igaüks ühe hobusega põllule lähewad, siis wõiks kahe inimese tööpäewa mujal ära kasutada teiste wäärtuste loomiseks. Sarnaseid näiteid wõiks õige palju ette tuua.

Mis aga puutub karjamajapidamisse, nagu nad meil praegu arenemas on ja ka tulewikus arenewad, siis asun sellel seiskohal, et meie tulewik on tingimata karjamajapidamise tõstmises. Meil terawilja kasvatamist ei wõi kunagi niikaugele wiia, et wõiksime wõistelda nende maadega, kus terawili annab mitukorda rohkem seemet, kus ta annab 10—15 seemet, meil aga 5—6. Nende maadega ei wõi meie mitte wõistelda, ükskõik mis meie ka ette ei wõtaks. Küll aga wõiksime wõistelda kärjamajapidamise alal, sest karjamajapidamine tarwitab wäga suurel määral inimjõudu. Teatud arwu karjapäid wõib ühe inimese hoolekande alla panna ja kõik tehnilised abinõud, mis sel alal maksma pannakse, ei suuda seda arwu kuigi palju kõrgemale tõsta. Sellepärast on wõrdlemisi ükskõik, kas nüüd 3 wõi 4 inimest töötawad omaette üksikult oma karjapidamises, wõi koondatult. On kari suurem, peab seilele wastawalt töölisi rohkem olema.

Kui weel seda arwesse wõtta, et karjamajapidamises on ühistegewusel oma sõna öelda ja et teatud jagu tehnikat wõib karjamajapidamises ühistegelisel alusel kasutada ja tarwitada, siis ei jäägi üksikul majapidamisel muud üle, kui karja eest hoolitsemisel ja toitmisel inimjõudu anda. On üks masin, mida ühistegelisel alusel tarwitada ei saa ja nimelt lehmaliipsimasin. Kuid see on juba ammu kõrwale heidetud ja lehmaliipsamise jaoks ei saa midagi tehnilist abinõu tarwitusele wõtta, jääwad 10 sõrme. Järelikult on see inimjõu abil tehtaw töö, mille juures suurtööstuse printsiip tähtsal määral ära langeb. (K. Tonkman, põl.: Ei ole õige! Seal on weel palju kõrwalküsimusi.) Kas Teie ehk nimetaksite neid lühidalt. Wõi lipsate Teie lehma masinatega? (K. Tonkman, põl.: Karja eest hoolitsemine ei ole see kõige tähtsam.) Seal, kus ühistegewus arenenud, ei wõta palju waewa iga

üksiku majapidamise peale karja toidunormi wäljaarwamine, karja eest hoolitsemine jne. (K. Tonkman, põl.: Aga karjatoidu walmistamine?) See ei sünni meie kliima juures ka mitte suurmajapidamistes tähtsalt masinatega, waid tarwitab ikkagi inimjõudu. Nii palju kui meie kliima juures tööriistu saab tarwitada, peab neid ka tarwitusele wõtma. Teie muidugi oma Läänemaa majapidamisi waadates wõite teistsugusel seisukohal olla, kuid mina wõin öelda, et talud Wiljandimaal Tarwastu ümbruses, samuti ka Pärnu pool Abja ja Halliste talud ei ole oma 50 tiinu põllu juures sugugi paremas seisukorras kui teised, kellel üldine krunt 50 tiinu. (Wahelhüüe paremalt poolt: Waadake Pool'i talu!) Noh, ega siis igalpool pole agronoom peremeheks ja Pooli talu ei pea ka agronoomi ülewal, waid see agronoom istub Riigikogus. Samuti ei pea ka teisi talusid agronoomid ülewal, alles hiljuti tähendas härra Hünerson, et õppinud agronoomi jaoks on meie talu liig wäike selleks, et suudaks ta töowaewa tasuda, ta peab kõrwalteenistuses lisa otsima.

Meie teramajapidamised ei ole praegu kaugeltki heas seisukorras ja üksikud nõuawad isegi kaitsetolli maksmapanemist, kuna karjapidajatel wist kunagi meelde ei tule nõuda, et wõi sisseweo peale toll pandaks. Meil wõi väljaspoolt sissewedamiseks tarwidust ei ole, olgu wast ehk sel juhtumisel, kui meil esile tuleb sarnane praktika, nagu teistes maades, et oma wõi wiiakse kallima hinna eest wälja ja wäljast ostetakse odawamat. Nagu näete, ei saa meie oma suur- ja wäikemajapidamisküsimust waadelda lõunamaade raamatute järele, waid peame rehkendama oma kliima oludega, ja need räägiwad karjamajapidamiste poolt; karjamajapidamine aga ei dikteeri suurmajapidamise wadjadust. Sellepärast pooldawad sotsialistlikud rühmad täiel määral seda, et meie „Landstelle“de küsimus lahendatakse nende printsiipide järele, mis meie maareformis on läbi wiidud. Kui selle juures mõne „Landstelle“ juures üksikuid hooneid wõidaks kasutada, siis ei tarwitse sellejuures enam pikemalt peatada. Maareformi peab ühtlaselt läbi wiidama, ja niikaua kui ei ole ära näidatud, et maareformi teostamine riiklikult kahjulik on, ei tarwitse meie ümberhindamisi seal ette wõtta.

Th. Pool (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa seaduse arutamisel olid maakommisjonil enam-wähem täielikud andmed selle kohta, kui suuri maa-alasid käesolew seadus käsitab, kui ka teised tarwilikud teated. Kui käesolewa seaduse seletuskirjas need ei ole ligi lisatud, siis ei tähenda see weel mitte seda, et komisjon mitte teadlikult ei ole talitanud. Küll tekkis käesolewa seaduse juures terve rida sisulikka lahaküsimusi, mille kohta üksikute paragrahwide juurde wariandid on esitatud, näiteks § 3 juurde, sest et hääled pooleks läksid. Teiste kohta wõib olla tehakse weelgi wastawaid parandusi ja need tulewad loomulikult II lugemisel arutamisele. Ma tahaksin tähelpanu juhtida siin waid ühe asjaolu peale, millega I lugemisel arwestama peaks, nimelt, et siin üksikud juriidilised küsimused küllalt selged ei ole. Näiteks § 3-as on öeldud: „Maaseaduse wõõrandatud warandustest wabastatakse wõõrandamisest“ ja siis järgnewad maa-alad. On küsimus kerkinud, kas parem ei oleks öelda, „antakse tagasi“, sest wabastamine wõõrandamisest tähendab restitueerimist, see on esialgsesse seisukorda asetamist. Üsikute maadega on aga teatud serwitutudid wõi kohustused seotud, mida selle seadusega mitte ei taheta maksusetuks tunnistada.

Edasi § 3. punkt 1. antakse osa landstellesid Balti eraseaduse § 597 punkt 3 põhjal tagasi. Sel alal on üksikud kohad wälja antud sõjawäelastele põlise tarwitamise õiguse põhjal. Käesolewa seaduse § 4. on küll öeldud, et maa-alad, mis maaseaduse § 15 punkt a põhjal wälja antud ja nende kasutajatele lõpulikult kätte antud, tagasiandmisele ei kuulu. Kuid üksikute sõjawäelaste poolt on tähelpanu juhitud selle peale, et § 4 peale waatamata siiski teatud kahtlused ja selgused wõiwad tekkida. Nimelt on § 15 punkt a mõttes landstelled küll wälja antud, kuid sõjawäelasel ei ole lepinguid wõi tunnistusi selle peale, et temale see maa põlise tarwitamise alusel on antud. Rendilepingud on ainult 6-aasta peale ja nüüd wõib juhtuda, et § 4 I lõike kohaselt endine omanik lihtsalt astub riigi asemele ja 6 aasta pärast peab uus maa-saaja kohalt lahkuma. On ka weel teisi küsimusi, mis minu arusaamise järele nõuawad juriidilist läbiwaatamist. Et maakommisjonis kahjuks juriste ei ol-

nud, kes seda seadust sellest küljest oleksid wõinud põhjalikult käsitada, sellepärast teen ettepaneku seadus I lugemisel küll wastu wõtta, kuid pärast seda üldkommissjoni juriidiliseks läbiwaatamiseks anda. (J. Uibopuu, rhwsw.: See oli komisjonis kõne all.) See oli seal küll kõne all, aga ma ütlen, et härra põllutööminister ei ole ka jurist ja kuna juristide poolt on tähelpanu puuduste peale juhitud, siis loen seaduse läbiwaatamise tarwilikuks sellest küljest. (Wahelhüüe J. Uibopuu, rhwsw. poolt.) Ma ei taha, et seadus komisjonis kinni hoitakse, sellele wastawalt on ka ettepanek, et ta üldkommissjonis ainult juriidiliselt läbi waadataks, et kõrwaldada arusaamatusi ja ebakohaseid nähtusi, mis wõiwad wäga halbu tagajärgi anda.

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui sõna wõtan lühidalt, siis ainult selgitamiseks, et käesolew seadus iseenesest ei ole üllataw uudis, waid siin on — maaseaduse muutmise seadusesse — kokku kogutud aastate jooksul põlewad küsimused, mida on tahetud ühe wõi teise eriseadusega lahendada, ja peale selle üksikud selgitused, mis maaseaduse elluwõimise juures on tarwis olnud ette wõtta. Kaks esimest paragrahwi selgitawad lähemalt, kuidas wõõrandatud warandusi üle kanda riigi nimele, samuti kuidas wahkorda lõpetada endise omanikuga, kui majapidamine üle on wõetud.

§ 3. on tõesti terve rida tagasiandmisi. Kui aga sisuliselt nende juurde asuda, siis peab tunnistama, et need tagasiandmised maaseaduse mõtte wastased ei ole. Nii ei ole wist keegi kunagi maaseadusega neid talusid, mis ühel wõi teisel isikul olid enne rüütlimõisa omandamist, tahtnud wõõrandada. Samuti oli waewalt Asutawal Kogul tahtmist wõõrandada üksikuid talukohti, mis ühel wõi teisel rüütlimõisa omanikul hoopis teises wallas wõi maakonnas asusid. Juriidiliselt olid nad ometi maaseadusega wõõrandatud. Praegune paragrahw näeb ette nende wõõrandatud maade tagasiandmise. Niisamuti ka kirikumaade asjus. Kui meie tegelikult oleme teistele maalasuwatele ametnikkudele palgamaa reserweerinud ja leidnud, et maalasuwatel ametnikkudel äralamiseks wäiksemad maa-alad tarwili-

kud on, siis on ka see minu arwates kirikuteenijate suhtes sama loomulik. (S e g a n e w a h e l h ü ü e.) Kui aga kirikuaametnikkude tarwidusteks teatawal määral kogudustele maid reserweerida tuleb, ja need maad on samade koguduste käest wõõrandatud — siis ei ole mingisugust mõtet neid riigile wõõrandada, et pärast kogudustele samu maid tagasi müüma hakata. Lihtsam on neid maid wastawas osas kogudustele omanduseks tasuta tagasi anda. Niisama oleks ka normaaltalude tagasiandmise küsimus endistele omanikkudele, mida nad seaduslikus korras wõõrandatud riiklikust maatagawarast saanud. Kui härra Gustawson arwas, et siin mõõdupuu ühtlane ei ole, kui ühelele normaaltalud tagasi antakse, siis arwan mina, et see mõõdupuu siiski küllalt ühtlane on, sest kui ühed tagasi saawad talud tasuta, nii omawad teised wastawa tasu wõõrandatud maade eest, kui omal ajal tasuküsimus lahendatakse, mis muidugi neil wastawas osas saamata jääb, kes osa omast maast tagasi saanud. Samuti ei ole ka see uus, et tööstuslikud ettewõtted, millel puht tööstuslik iseloom on, tagasi antakse. Riigikohus ongi maaseadust nõnda seletanud. Eelmine punkt on tähtis ja tarwilik selleks, et lõpulikult selge oleks, mis tagasi antakse, missugustes piirides ja tingimustes, ning mis sünnib wahepeal loodud wahekordadega, eriti nende lepingutega, mis ministerium sarnaste wõõrandatud waranduste kohta on sõlminud.

Edasi, ehitusplatside küsimus. Kui rkl. Gustawson alla kriipsutas, et selle tagasiandmisega wõib terve alewikkude ehituspoliitika segi lüüa, siis mina juhiksin ainult selle peale tähelpanu, et tagasiandmisele kuuluwad ainult enne 25. oktoobrit 1919. a. alewite wõi linnade piiris olnud ehitusplatsid. Kuid sel ajal oli meil alewikka wõrdlemisi wähe. Linnades olewate ehitusplatside, kuigi nad rüütlimõisa osad on olnud, tagasiandmine on täiendawate andmetetagi selge, et siin raskusi ei sünni. Alewikka aga wõib sõrmede peal ära lugeda, sest meil olid ainult üksikud alewid enne maaseadust. (J. Wain, sd.: Aga kui wõõras m a j a p e a l o n ?)

Samuti ka suwilate küsimus. Arwustikku siia juurde panna on täiesti wõimatu, sest suwituspiirkonnad määrab täiendawalt selle seaduse alusel alles edaspidi Wabariigi Walitsus. Minule pais-

tab aga, et ka suwilate tagasiandmine raskusi ei sünnita. Walusamana, wõib olla, paistab metsade küsimus. Mina juhiksin selle juures tähelpanu esiteks üle asjaolu peale. Nii kui muu põld, nii on ka mets teataw põllu-ala, ainult põld, mis 100 aastat kaswab — okaspuud — wõi lehtpuu, mis 50 aastat kaswab, ja siis tuleb ka temal lõikus kätte. Kui maaseadus maad wõõrandas, siis ei wõõrandatud mitte walms wilja, waid see lasti omanikul wabalt lõigata. Omanik sai aasta tulud, õieti käesolewa seadusega on see wahekord ka lähemalt selgitatud, samuti kandis ta aga ka kulud, 1919. a. metsalangi tagasiandmisega on tahetud teatawa metsa majapidamise tulusid ja kulusid jätta endisele omanikule. Kui aga tahetakse wõõrandada 1919. a. raienorm, see on aasta tulud, muidugi peaks siis ka kulud riigi kanda wõetama. Minu arwates ei oleks see sugugi otstarbekohane. Umbes 50% endistest omanikkudest on 1919. a. raielangi saanud, aga teiste endiste omanikkude kohta on seisukoht wõetud, et nad on selle juba ette ära kasutanud, mis pärast neil midagi saada ei ole. Sellega on ka seletataw, et aastane normaal raielank wõõrandatud metsades umbes kaks korda nii suur on, kui palju siin wõõrandatud metsi on wabaks antud. Kui siin on räägitud sellest, et okaspuude kui ka lehtpuude raiumiseks on wõetud 60 ja 40 aastat, siis peab selle kohta üttelema, et selleaegne seaduslik piir oli sarnane, ja ei olnud ka metsade peawalitsusel sel ajal teist alust.

Lõpuks lühikene märkus selle kohta, mida rkl. härra Pool siin ette tõi. Wõib olla, et juriidiliselt ühte wõi teist paragrahwi tuleb natuke ümber redigeerida, wõi ettetoodud mõtteid selgemalt wäljendada, igatahes minule paistab, et ka praegune redaktioon selge küllalt on. Näiteks wõiks wahest kahtlust äratada § 4-da teine lõige, kus ajutiselt ja lõpulikult wäljaantud kohtadest räägitakse. Tegelikult on aga Riigikohtu praksises täiesti wälja kujunenud ajutise ja lõpuku wäljaandmise mõistete wahe. Kuid sellegi peale waatamata ei taha mina kategooriliselt selle ettepaneku wastu waielda, mida rkl. härra Pool ette tõi, et seda seadust üldkommisjoni anda, kuid mina tahaksin ainult selle peale tähelpanu juhtida, et käesolewal seadusel õige kiire iseloom on, kuna põllumajandusliku aasta wahe-

tus õige lähedal on. 1. mail, kus uus põllumajanduse aasta algab, peab põllutööministeerium eeltulewa aasta kohta kindla seisukoha maareformi teostamise alal wõtma. Praegu, kus maaseaduse muutmise seadus päewakorral ja otsustamisel, kui põllutööministeerium seisukohad wõtaks maareformi teostamisel praegu muutmata maaseaduse alusel, siis wõidakse õigusega ette heita, et ei talitata selles üldises meeolus, mis praegu nii nähtaw on ja mis täna wõi homme seaduseks saab. Teisest küljest aga arutamisel olewa seaduseelnõu kohaselt talitada ei ole põllutööministeeriumil mingisugust alust. Et kõiki arusaamatusi kõrwaldada ja et 1. maist s. a. oleks võimalik selle seaduse aluseid tarwitusele wõtta, oleks põllutööministeeriumi seisukohalt väga soowitaw, et seaduseelnõu võimalikult pea seaduseks saaks.

L. Raudkepp (krst.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina wõtaksin sõna, et mõnda tagasi tõrjuda käesolewa seaduseelnõu ühe osa kohta, nimelt kirikumaade kohta, nagu siin sarnaseid mõtteid awaldas rkl. Gustawson. Rkl. Gustawson leiab, et need maad, mida selles seaduseelnõus tahetakse jätta kirikutele, on määratud mingisugustele kiriklastele, keda ehk wäikene kildkond Eesti wabariigis on. Ma toon siin mõnda õiendamiseks ette: kiriklasi on Eesti wabariigis, nimelt luterlasi, 906 tuhat, kes kiriklasteks on jäänud. (Wahelhüüe keskelt: Kuipalju on koguduseliikmeid?) Peale selle on muidugi õigeusulisi ja apostliku-usulisi ja muid kirikuid kuna näiteks luterlasi, kes otsekohe kiriku wastased on, nende andmete järele, mis olemas, on 3000. See tähendaks 300 peale 1. (Segased wahelhüüed.) Kui härrad rahwasaadikud kahtlewalt selle üle muigawad, siis toodagu selleks teisi andmeid ette. Mina nimetasin arwusid, aga teil ei ole neid nimetada. (Segane wahelhüüe M. Julkam'i tõer. poolt.)

Edasi nimetas härra Gustawson, et moment olewat ebaõnnelik. Ennem wõib küll öelda, et moment on väga kohane selle järele, kui esimene Riigikogu ja teine Riigikogu teada sai, missugune arwamine Eesti rahwal kristliku kiriku kohta on, ja mina panen imeks, et härra Gustawson ei ole suutnud ümber mõelda ja et härra Gustawson wiibib ennem elu-

wõõrastes waadetes, kui et tema ja ka teised mõtteosalised reaalset elu näeksid. Kui siin nimetati kogudusi, siis tuli nii wälja, et ühel erakonnal olewat liig suured pretensioonid. Mis puutub kirikumaadesse, siis wõiks sarnase loogika alusel öelda, et Eesti rahwal olid liiga suured pretensioonid, kui ta tahtis iseseisew olla. Siin, praeguses küsimuses, on rahwaga tegemist, aga mitte ühe rahwakihiga ja ei wõi sarnasel juhtumisel suurtest pretensioonidest juttugi olla, kui rahwas õigustatult ootab endawääriliselt, et ta saadikud ta nõudmisi tähele paneksid ja ta mõttest ja ilmawaatest asjakohaselt aru saaksid. (O. Gustawson, is.: Kas see ka rahwas on?) Peale selle arwas härra Gustawson kohase olewat öelda, et kirikumaade asi, nimelt kogudustele andmine, riigile kaunis palju maksma läheks ja nimetas seda lõbuks. Mina wõiksin üht teist lõbu nimetada, kuna praegusel juhtumisel lõbust juttugi ei ole. Mina küsiksin, palju riigile maksma läks see lõbu, et härra Gustawson „ideelist“ kommunismi on kaitsnud, ilma et oleks reaalseid tagajärgi tähele pannud. Kui arwatakse, et see süsteem kõige wastuwõetawam on, et ikka wõtta ja wõtta, nii kaua kui wõtta on, see käiks maade kohta, siis ei ole see ka realistlik arusaamine. Kui Daanimaa näiteks, kus elanikka wähemalt 2½ miljonit wõi isegi 3 miljonit on, kui Daanimaa, mis meist wäiksem on, suudab kanda oma põllupinnal 3 korda rohkem elanikka, siis ütleb see meile, et seal põllutöö intensiivsem on, ja tulewikus meie tingimata jõuame ka nii kaugele, et maa produtseerimise mõttes suudab meile rohkem anda, ja igatahes produtseerimise süsteem, see on õige süsteem, mida praegu tuleb tähele panna ja läbi wiia, aga mitte, et wõtta ja wõtta maid wiimase võimaluseni, pealegi weel kus kirikumaid jäetakse ju nendele kogudustele, sellele rahwale, kelle liikmed meie siin kõik oleme. Ei ole siis mingisugust reaalset põhjust sellele wastu waielda, mis seaduseelnõus kirikumaade suhtes ette nähtud, ja ma wõiksin soowida, et härra Gustawson siin eluwõõrastest waadetest ehk ometi rohkem wabaneks.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja H. Anniko: Nagu põllutööminister siin juba nimetas, on käes-

olew seadus õige kiire iseloomuga. Ja kiire iseloomuga sellepärast, et meil on kewade warsti käes, kus paljud maakohade pidajad peawad kindlale seisukohale jõudma, kas on need kohad nende omad, wõi lähewad need teiste kätte, ja sellepärast on wõimatu seda seadust pika peale edasi wenitada. Siis on ka koguduste maade asjus tarwis, et asi rutuliselt otsustataks, sest nüüd on kogudustel teadmata, missuguses suuruses nad maad saawad. Niisama on ka koguduste hooned riigistatud, ja praegu juba mitu aasat ei saa kogudus oma hoonete eest hoolt kanda, ja sellepärast hooned warisewad ja kukuwad kokku. Sellepärast ei wõi ma rkl. härra Pool'i ettepanekuga ühineda, et see seadus weel esimese ja teise lugemise wahel üldkommisjoni antaks. Kui siin-seal ehk mõned paragrahwid läbiwaatamist nõuawad, siis wõiks ju need mõned üksikud paragrahwid üldkommisjoni anda teisel lugemisel, aga terwet seda seadust ei wõiks mitte sinna anda.

Ja sellepärast teen ma maakommisjoni nimel ettepaneku seda seaduseelnõu lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud seaduseelnõu lugemisel wastu wõtta. Rkl. Pool'i poolt on ettepanek seaduseelnõu pärast lugemisel wastuwõtmist anda üldkommisjoni juriidiliseks läbiwaatamiseks. Panen seaduseelnõu lugemisel hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lugemisel wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Pool'i ettepanek. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 22 häält, wastu 28, — seega on see ettepanek tagasi lükatud.

Päewakord on läbi. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.